

Валерій Солдатенко

Народився 13 квітня 1946 р. в м. Селидове на Донеччині. Закінчив історичний факультет Київського державного університету імені Т. Г. Шевченка (1970). Працював на викладацькій роботі, старшим науковим співробітником Інституту історії партії, завідувачем відділу Інституту політичних і етнонаціональних досліджень НАН України. Членкор НАН України, доктор історичних наук, професор. З липня 2010 року — голова Українського інституту національної пам'яті. Опублікував понад 500 наукових праць, з них 17 індивідуальних монографій з проблем суспільно-політичного, національно-визвольного руху в Україні перших десятиліть ХХ ст., національного державотворення. Лауреат Міжнародної премії ім. В. Винниченка та НАН України.

УКРАЇНСЬКА ПАМ'ЯТЬ ТА ЇЇ ІНСТИТУТ: МІРКУВАННЯ ІСТОРИКА

Напевно, це той випадок, коли можна (виправдано) не звертатися до енциклопедичних чи словникових тлумачень таких висхідних термінів, як «пам'ять», «національна пам'ять», означення авторського ставлення до них, з'ясування сутності розходжень, уточнень, тощо. Одразу хотілося б зазначити, що мова йде не про тонкі нюанси, філігранні акценти, багатозначні дефініції.

Однак сказане зовсім не означає, що на меті — прагнення зігнорувати наукові критерії і підходи, відійти від них. Передбачається зосередити увагу на головних, домінантних сутностях і говорити про них максимально просто, дохідливо, не ускладненою термінологією.

Пам'ять особистості завжди пов'язана з минулим, пережитим, вивченим, засвоєним, якоюсь мірою осмисленим, оціненим, наче б то відкладеним до часу для вжитку в потрібній ситуації, а якоюсь мірою — неусвідомленим, рефлекторним, часом незбагненим, іманентно генетично зумовленим. Іншими словами — це те, що треба мати в своєму інтелектуальному, мис-

ленному арсеналі, як і те, що не можна забути, попри будь-яке суб'єктивне бажання.

Зрозуміло, що національна пам'ять не може бути простою, механічною сумою складених до купи «індивідуальних пам'ятей» всіх членів етнічної спільноти. Серед іншого тут важливо враховувати надзвичайно різний, тематичний, якісний, значною мірою фаховий, об'єктивно обсяговий рівень конкретних «складників». Неабияке значення має і поліетнічність таких спільнот, до яких вживають означення «українська нація», «українська політична нація», «український народ», «народ України». Мова знову-таки не про відмінності і правомірність застосування термінології, а неоднозначність навіть умовного сумарного результату непростого синтезованого «конгломерату». Зазначимо, що в реальному житті окремі індивідуальні пам'яті не складаються, а більше вступають у своєрідну взаємодію, надскладну реакцію, зазнають взаємовпливів, «сплавляються», так, що рівнодіюча виявляється дуже складно, а ще важче вираховується.

Пам'ять може сягати углиб віків настільки, наскільки про них відклалася інформація, а об'єкти, які в ній фіксуються — найрізноманітніші: для когось, хто споглядає за процесом збоку, — дивними, мало вмотивованими й важко зрозумілими, для інших — такими, без генетичного співвідношення з якими часом втрачається сенс життя.

Тож «національна пам'ять» — визначення складно-синтетичне, та водночас — не абсолютне, значною мірою відносне, умовне. І це варто мати на увазі, вдаючись до його вжитку згідно з прямою логікою.

Так сталося, що за особливих історико-індивідуальних обставин гучномовне, привабливе словосполучення було використане зі специфічною метою.

31 травня 2006 року Кабінет Міністрів України ухвалив постанову «Про створення Українського інституту національної пам'яті» «як центрального органу виконавчої влади зі спеціальним статусом». Звісно, брався до уваги і приклад створення та функціонування подібних інституцій у низці східноєвропейських країн. 5 липня того ж року було затверджено «Положення про Український інститут національної пам'яті».

Коли приймався Закон України «Про Голодомор 1932–1933 років в Україні», підписаний Президентом України В. Ющенком (28 листопада 2006 р.), до його прикінцевих положень внесли

пункт — доручення Кабінету Міністрів України: «Визначити статус і функції Українського інституту національної пам'яті та забезпечити його утримання за рахунок коштів державного бюджету України як спеціального уповноваженого центрального органу виконавчої влади у сфері відновлення та збереження національної пам'яті Українського народу».

Після змін, внесених Постановою Кабінету Міністрів України від 23 липня 2007 р. та 26 березня 2008 р., нині чинне «Положення про Український інститут національної пам'яті» так визначає статус останнього:

«1. Український інститут національної пам'яті (Інститут національної пам'яті) є центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України.

Інститут національної пам'яті є спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади у сфері відновлення та збереження національної пам'яті Українського народу».

Визначення головних напрямків роботи інституту достатньо швидко набуло істотних трансформацій.

В урядовій постанові основними завданнями інституту було визначено:

«...посилення уваги суспільства до власної історії, поширення об'єктивної інформації про неї в Україні та світі;

реалізація державної політики та координація діяльності у сфері відновлення та збереження національної пам'яті Українського народу;

забезпечення всебічного вивчення етапів боротьби за відновлення державності України у XX столітті, історичного минулого Українського народу;

здійснення комплексу заходів увічнення пам'яті жертв голодоморів та політичних репресій, учасників національно-визвольної боротьби».

Очевидно, включення спеціального пункту про інститут до згаданого вище Закону про Голодомор, імовірно суб'єктивно-специфічне розуміння пріоритетів у роботі установи призвело до того, що першочерговим завданням виявилось вивчення проблеми Голодомору 1932–1933 років (про це неодноразово керівництво інституту заявляло публічно). Тобто умовно, звичайно, з четвертої позиції, як це визначалось у постанові уряду, вона перейшла на перше. Про це ж свідчить і здійснений основний по-

ліграфічний проект, виданий під егідою УІНП, — дев'ятнадцятитомний мартиролог.

Спеціально залишаючи осторонь питання про наукову якість довідкового корпусу (зауваження, почасти істотні, концептуально-критеріальні, безумовно, є), в цьому випадку варто наголосити більше на позитивному ефекті проведеної роботи: зібрано дані більше як про 880 тисяч громадян України, життя яких скінчилося в ті лихі роки.

Інститут почав роботу над створенням електронного банку даних про розкуркулених у процесі здійснення колективізації сільського господарства. Паралельно брав участь у випуску літератури про Голодомор, тематичних конференціях, засіданнях круглих столів тощо. Вирішальним виявився вплив колективу інституту на формування ідеології комплексу Національний музей «Меморіал пам'яті жертв Голодоморів».

Тож перший напрямок, на якому було зроблено основний акцент, — це донесення знань про голодні 1932–1933 роки до свідомості народу України.

Другим головним напрямком, який реалізовувався в діяльності колективу, були заходи щодо увічнення пам'яті жертв політичних репресій (тут знову сталася, подібна до попередньої ситуації, метаморфоза — з четвертого місця серед пріоритетних проблем, які визначалися для Інституту урядом, вона «перекочувала» на другу позицію). Домінантною стало створення електронної бази даних про репресованих жителів України в добу «радянського тоталітаризму». В сферу управління Інституту було передано Національний історико-меморіальний заповідник «Биківнянські могили».

Можна припустити, що не зовсім чітке формулювання третього з напрямків діяльності інституту, визначених урядом, точніше, хронологічне «звуження» його першої частини до рамок ХХ століття, зумовило те, що вивчення досвіду боротьби за національну державність обмежилось лише одним історичним відтинком — 1917–1991 роками, з особливим акцентом на 1930–1950-х роках, участі народу України в Другій світовій війні. При цьому превалювали аспекти, пов'язані з історією ОУН і УПА, звеличення їх провідників — С. Бандери та Р. Шухевича, досвідом боротьби УПА за незалежність проти «радянських окупантів», пошуком варіантів таких кваліфікацій дій Червоної армії, радянського партизансько-підпільного руху, які б зобра-

жували їх в максимально непривабливому вигляді. Під егіду інституту було передано Національний історико-меморіальний заповідник «Бабин Яр».

Серед учасників національно-визвольних процесів ХХ століття незмінно виділяли таких діячів, як П. Скоропадський, С. Петлюра, А. Шептицький та їм подібних історичних постатей.

І, нарешті, щодо четвертого напрямку докладання зусиль колективу Українського інституту національної пам'яті можна сказати, що здебільшого це стосувалося моніторингу шкільних підручників з історії України, спроби створення концепцій та програм викладання історії України в школі. Власне тут акумулювалася реалізація трьох перших завдань, поставлених Кабінетом Міністрів України перед колективом зі статусом центрального органу виконавчої влади. І це стало єдиним напрямком, де інтерес виходив за межі ХХ століття, точніше за хронологічні рамки 1918–1991 років («періоду несвободи»).

Зазначеного достатньо, щоб дійти, можливо, й суб'єктивного, та все ж значною мірою очевидного висновку: переважні зусилля фахівців Українського інституту національної пам'яті (свідомо чи ні) спрямовувалася на те, щоб імплементувати в національну пам'ять елементи, пов'язані передусім з інтелектуальною реанімацією трагічних сторінок вітчизняної історії. І виправдовувалося це тим, що жодна нація не заплатила за свою волю і незалежність такими жертвами, як українська. Твердження суперечливе, хоча воно й не раз повторювалося у відповідних публікаціях співробітників інституту.

Втім, таке враження може бути і суб'єктивним. Так чи інакше, та все ж більше не хотілося б загострювати питання на певній невваженості, однобічності вчорашніх позицій, підходів. Конструктивніше вважати, що перші чотири роки існування закладу йшов пошук підходів до феномена національної пам'яті, визначення можливостей впливу на її формування. Зрозуміло, що всіх проблем охопити за наявного кадрового потенціалу в короткий строк було неможливо. Тож, беручи на озброєння все зроблене, водночас виявляючи до нього природну міру критичного ставлення, доцільніше провадити дальшу мову про те, як поліпшити роботу Інституту національної пам'яті, як надати їй більшої ефективності й суспільної значущості.

Передусім з'являється перспектива хронологічного розширення, охоплення історичного масиву, який слід використовувати

ти, турбуючись про розвиток свідомості народу, закріплення в його пам'яті уявлення про якомога триваліший шлях поступу — від найдавніших наших предків до сьогодення. Зайве переконувати, що такий підхід здатен істотно збагатити пам'ять знаннями про велетенські пласти досвіду попередників, з яких можна й потрібно виводити багато повчальних уроків.

По-друге, нагромаджений досвід обов'язково слід брати в його сукупності, аналізувати комплексно, не викривляючи ні в бік лише позитивів, «зручних», виграшних сторінок, ані в бік суцільних негативів, трагічних явищ і епізодів. Чим повнішою, адекватнішою буде уява про минуле, тим легше знайти шлях до творчого використання кращих набутків попередників, продовжити естафету «добрих справ», а з іншого боку — намагатися уникнути повторення допущених прикрих, часом трагічних, помилок, убезпечитися від невиправданих суспільною практикою кроків, ліній поведінки.

Кон'юнктурній вибірковості, штучній селекції фактів, документів, тим більше — їх упередженим підтасовкам, довільним маніпулюванням (якими б аргументами доцільності це не намагалися виправдати) варто рішуче покласти край.

Великий розрахунок тут на академічну, вишівську історичну науку, яка останніми роками характеризується істотними якісними зрушеннями щодо розробки значної низки періодів і проблем. Однак на цьому факті ще рельєфніше проступає проблема розв'язання загальних, стрижневих, концептуальних складових історичного знання.

Аналізуючи сучасну історіографію, неважко дійти висновку, що ми все ще не можемо вибудувати систему координат, у якій доцільно досліджувати і відтворювати вітчизняну історію. Ми схилиємося то до проросійської системи координат, то до антиросійської, то до пропольської, то до антипольської, то до прорадянської, то до антирадянської... З такою ж легкістю «вмонтуємо» в них факти і явища нашого минулого. Скажімо, у проросійській системі координат в козацько-гетьманську добу на особливе, безумовне місце висувався Б. Хмельницький, а поведінка І. Мазепи рішуче засуджувалася. Настав час застосування антиросійської схеми і все змінилося на протилежні оцінки. Карколомна еквілібристика демонструється щодо подачі Гадяцького трактату І. Виговського. Те ж стосується кваліфікацій автономістсько-федералістської та самостійницької течій

в національно-визвольному русі ХХ століття. Інтернаціональна допомога з боку Радянської Росії у встановленні в Україні робітничо-селянської влади раптом перетворюється на агресію, війну північного сусіда проти української нації, окупацію, підкорення України. А австро-німецька окупація України в 1918 р., навпаки, починає видаватися за союзницьку допомогу УНР.

Якщо б пересічний читач міг познайомитися з кількома варіантами подачі матеріалу про Другу світову війну, то навряд чи, без спеціальної підготовки, зміг би зрозуміти, хто визволив Україну від німецько-нацистських загарбників — Червона армія чи Українська повстанська армія...

Продуктування ж суперечливих точок зору зрештою вкрай деструктивно позначається на сприйнятті публікацій на історичну тематику. Зростає недовіра до історичної науки загалом, яку дедалі частіше вважають «слухняною служницею» чергової влади чи її керівництва. В очах українства до неймовірно низької позначки падає авторитет фахових істориків, хоча для власних потреб з наявного різнобою схем, висновків, оцінок кожен вибирає те, що більше до вподоби і, звісно, це неминуче веде до неспівпадіння поглядів, зростання невдоволення, суспільної напруги, протистояння та розколу.

Конструктивна відповідь одна і лежить, як мовиться, «на поверхні».

По-перше, за точку відліку в історичній системі координат варто поставити український суспільний інтерес. Критерії його визначення щодо минулого не такі вже складні — об'єктивна, неупереджена оцінка тих чи інших подій, фактів, документів, явищ, процесів з точки зору того, що вони дали з погляду прогресу української нації, її цивілізаційного поступу, на який щабель виводили у порівнянні з попередніми етапами та з іншими, хоча б сусідніми, етносами, соціумами, країнами.

По-друге, цілком очевидно, що, лише обравши відправним власний, національний чинник і послідовно слідуючи вимогам конкретно-історичного підходу, можна врешті збагнути, що в різних обставинах саме українська ідея, українська справа були путівною зорею, яка вказувала шлях, надихала на дії М. Грушевського, і М. Міхновського, В. Винниченка і П. Скоропадського, С. Петлюру і Є. Петрушевича... Це зовсім не значить, що всіх їх варто урівняти в оцінках історичної значимості чи вивести поза будь-яке критичне поле. Однак, ма-

буть, варто припинити протиставляти їх один одному, ставлячи на різні полюси. Звісно, позитивний ефект має дати застосування подібних критеріїв не лише щодо згаданих особистостей, а й значно ширшого, по можливості, якнайширшого кола історичних діячів.

Сьогодні у вітчизняній історіографії оформилася парадоксальна ситуація, коли, здається, в українському визвольному русі не було жодного помітного функціонера, якого б ті чи інші сили, серед них і історики, не спробували дискредитувати, звинуватити у багатьох гріхах, як дійсних, так і вигаданих. Кінцевий ефект не просто непривабливий, він неповноцінний і з морально-психологічної точки зору несе в собі негативний етично-виховний заряд, не може повноцінно жити національну пам'ять.

По-третє, надзвичайно важливо зрозуміти тісну взаємопов'язаність соціальних і національних чинників історичного прогресу. Очевидні прогалини в цьому аспекті особливо наочно проглядаються у ставленні до Т. Шевченка, оцінки його творчості. На місце попередніх, переважно соціальних акцентів, останніми десятиліттями фахівці (не лише історики, не меншою мірою і літературознавці) намагалися поставити козацьке минуле пращурів Кобзаря, його національну заангажованість. В результаті одна штучна асиметрія поступилася місцем іншій.

Але особливо масштабних «розходжень» між соціальними і національними чинниками можна спостерігати на прикладі вивчення революційної доби 1917–1920 рр. І як не дивно, позитивні зрушення, які стали помітними з цього питання в останній час, привели до не менших проблем.

Давно пройшли часи, коли вивчення, висвітлення подій в Україні в 1917–1920 рр. здійснювалося під кутом зору національно-визвольної (демократичної) революції лише за межами нашої Вітчизни. Завоювання Україною незалежності, процеси наступних років створили неможливу до того, надзвичайно сприятливу ідейно-політичну ситуацію для дослідження історії національно-демократичної революції, привели до помітних наукових надбань. На початку 90-х років минулого століття домінуючою серед істориків на деякий час залишалася соціальна концепція революції, однак поступово було запропоновано нову, принципово іншу парадигму, віднайдено нові площини концентрації дослідницької уваги. Вони визначали-

ся певною самодостатністю революційних подій в Україні, наявністю в них внутрішньої логіки і досить швидко освоювалися та узагальнювалися. Першу важливу методологічну допомогу дослідники почерпнули з праць активних учасників революційних подій, а згодом істориків-емігрантів, мемуаристів В. Винниченка, М. Грушевського, М. Лозинського, Д. Дорошенка, М. Ковалевського, І. Мазепи, П. Христюка, М. Шаповала та багатьох інших, публікації яких поступово звільнялися з полону спецховищ, ставали загальнодоступними. Одночасно відбувалося фактологічне насичення нової парадигми. Вона дістала назву Української революції. Поняття «Українська революція» використовувалося ще в історіографії 20-х років, проте трактувалося дещо звужено і було синонімічно близьким поняттям «визвольні змагання». В сучасних інтерпретаціях це поняття набуло розширеного значення, охопило весь комплекс проблем періоду 1917–1920 рр. До середини 90-х років була сформульована історіографічна концепція Української революції, яка, не відділяючи подій 1917–1920 років в Україні від подій у Росії, водночас виходила з їх самодостатності і, насамперед, національної специфіки. Передусім вона виявилася у послідовній боротьбі за проголошення і відстоювання української державності, була пов'язана з правом нації на самовизначення. Для Української революції було характерним тісне переплетення соціальних та національних чинників, істотне зростання рівня національної свідомості і соціальної мобільності мас. Осердям концепції Української революції став показ готовності української еліти до творення державних інститутів та консолідації нації. Переважна більшість істориків вивчає політичну складову революційних процесів, які сьогодні набули форми чергування різних політичних режимів та державних утворень. Детально аналізується історія політичних партій, діяльність окремих політичних діячів. Зважаючи на національний характер революції, досить гостро звучать питання про міжнаціональні та міжетнічні взаємини в цей період, їх загострення. Проте, поряд з природною актуалізацією зазначеної тематики, дія кон'юнктурних підходів у цій сфері виявилася особливо сильною, призвела до істотних деформацій, негативних нашарувань і навіть викривлень, спотворень історичної ретроспективи. Наростання критичних атак на феномен революції як засіб суспільного розвитку, на наріжні засади концепції національної революції і державнос-

ті, стратегічним осердям яких були курс на народоправство (соціалізм), уособлений у демократичній республіці, і реалізація принципу федералістських стосунків у оновленій, децентралізованій Росії, вилились у науково необґрунтовані оцінки, узагальнення, висновки, породили відрив штучно створених умоглядних схем від конкретно-історичної основи, ігнорування фактів і документів. Подолати «нездорові» підходи наразі, на жаль, не вдалося. Більше того, існують підстави (серед них на чільному місці — очевидна відсутність чіткої суспільної стратегії) для передбачень, що цей процес затягуватиметься й не так швидко, як того хотілося б, звільниться від негативних впливів непередбачуваної кон'юнктури.

На заваді прогресу у вивченні подій 1917–1920 рр. стоїть штучно створений у свідомості розрив між соціальною і національною революціями, нерозуміння взаємозв'язку, механізму співдії між ними. Тому практично занедбаною в останні десятиліття виявилася проблематика соціальної революції (тут описуються лише епізоди ворожого ставлення соціалістичних рухів, у першу чергу більшовицько-радянського, до національно-визвольних прагнень української нації). А без її розробки просто не збагнути сутності того, що відбувалося в українському національно-демократичному таборі. Комплексне вивчення періоду 1917–1920 рр. як складної взаємодетермінованої системи революцій (з усіма їх своєрідностями, суперечностями, альтернативними розрахунками й стратегіями) — нагальна потреба, яка диктується як життєвою, так і науковою логікою, прагненням збагнути реальну дійсність.

По-четверте, далеко не найкраще новітній історіографічний процес позначився на формуванні фахових якостей молодого (почасти й не такої вже молодого) генерації сучасних дослідників. Безапеляційне засудження і відкидання набутків радянської історіографії (як потенційно негативного чинника), а також некритичне залучення, засвоєння надбань зарубіжної діаспорної літератури (як практично істинних, об'єктивних) виявилось типовим, дуже полегшеним шляхом до входження у наукове середовище, закріплення у ньому значного кола недостатньо освічених, зрілих, підготовлених кадрів. Для вироблення їх світоглядних позицій, справжніх наукових критеріїв діяльності очевидним негативом обернулося ствердження домінантних нині концепцій не шляхом відвертих інтелектуальних змагань, твор-

чих дискусій, широких обговорень, а здебільшого, через накидання, насадження поглядів, що уявлялися потрібними для нинішнього ідейно-політичного життя. Позначилася й ейфорія, невміння (здебільшого — й небажання) реалістично оцінювати суспільні та наукові набутки.

Не зважаючи на рішуче засудження марксистського підходу до історичного минулого, войовнича позиція чималого числа дослідників-дилетантів, при слабкому освоєнні ними наукової методології, дуже часто призводить до позиції банальних заангажованих захисників певних корпоративно-станових інтересів (звісно, на історичних ристалищах), основний зміст їхньої роботи зводиться до полярної заміни вчорашніх оцінок. За таких обставин істотно ускладнюється прорив до істини.

По-п'яте, досвід останніх двох десятиріч років повною силою засвідчив, наскільки важливі для історика не лише наукова, а й моральна позиція. Особливо високі вимоги до моральних якостей дослідника висуває вивчення переломних етапів суспільного розвитку, коли надзвичайної ваги набувають особистісні орієнтації в проблемах добра і зла, гуманізму й нелюдяності, честі й негідності, справедливості й паразитизму, істинності й нечесності. В моменти збудження, вирування пристрастей, коли людина нерідко потрапляє в екзистенціальну ситуацію і неодмінно має робити життєвий вибір (часто усвідомлюючи неможливість змінити, навіть вплинути на непідвладні процеси), принципового значення набувають мірки, з якими підходити до оцінки вчинків, глибинної мотивації, зумовленості кроків, поведінки індивідуумів, різних груп. Навіяна новітньою кон'юнктурою зневага до діячів, організацій, які в критичні моменти віддавали пріоритет загальнолюдським, національним інтересам і цінностям над особистими, жертвували індивідуальними вигодами заради суспільного прогресу, ставили завдання досягнення загального добробуту вище за власний, що пронизує чимало праць про давні й новітні історичні події, засвідчує: справді науковому розумінню минулого, його виваженим, ґрунтовним оцінкам це лише заважає, веде в бік від істинного, повноцінного знання.

Як з'ясувалося, поважне ставлення до історичних діячів, які зробили перші, найскладніші й найвідповідальніші кроки до відродження нації у всіх сферах життя після довгих століть залежного, бездержавного існування, не прищеплюється самопливом, а вимагає суспільної турботи.

Надзвичайної ваги набуває об'єктивне, правдиве з'ясування питання про роль соціалістичної ідеї у революційних процесах ХХ століття в Україні. Переведення дискусій з політичної у суто науково-теоретичну площину дозволить не лише «пробитися» до глибинних підвалин воістину тектонічних зсувів, які відбулися в суспільній свідомості, захоплювали настрої мас, збуджували неймовірну енергію, піднімали на вчинки епохальних масштабів. Тільки так, вочевидь, можна буде пізнати й те, чому практично увесь цвіт нації, демократичної інтелігенції тією чи іншою мірою пов'язував у буревійні часи свою долю з боротьбою за реалізацію цієї ідеї, яка ототожнювалася з торжеством соціальної і національної справедливості, справжнього гуманізму.

По-шосте, предметом спеціальної турботи українських істориків має стати координація дослідницьких зусиль з фахівцями інших регіонів, інших національних утворень, що виникли на пострадянському просторі. Було б зовсім невиправдано чекати, що закріплення не лише в українській, а й у світовій історіографії уяви про події в Україні з позицій вітчизняного національного інтересу слід чекати від закордонних фахівців. Однак їх реакція неодмінно буде позитивною, якщо відповідні праці дослідників України будуть достатньо переконливими, високоякісними, повноцінно науковими. Можливо, тоді й представники інших національних регіонів, чуйно реагуючи на український приклад, прислухаються до них і, в разі наявності достатніх підстав, зможуть вийти на новий рівень кваліфікації подій у відповідних регіонах. Тоді взагалі загальна картина процесів ХХ століття може набрати значно іншого вигляду, ніж вона уявляється сьогодні.

Природно, при цьому має виявитися граничний науковий і, водночас, взаємний національний такт, повага до всіх аргументів, а не бажання реалізувати старі образи, інші емоції, покласти їх в основу досліджень.

Навряд чи хто зважиться заперечувати проти знайомства з навчальним досвідом діяльності подібних нашому інституту установ, які створені раніше й масштабно функціонують у Польщі, Угорщині, Румунії, Болгарії, Німеччині, Чехії, Словаччині, Литві.

Однак уже нині можна з упевненістю стверджувати, що спроби простого копіювання чужого «готового» досвіду не в

уському продуктивні, перспективні, а в багатьох випадках й неможливі. Та кристалізація власного шляху, ознайомлення з міжнародними напрацюваннями, формами і методами роботи може істотно допомогти.

Звісно, не варто обмежуватися запозиченнями зразків лише тих країн і спільнот, які вийшли на рівень близьких, схожих організаційних форм діяльності. Не менший імпульс і ефект здатні викликати предметні знайомства з поширенням історичних знань, культурних, цивілізаційних, наукових надбань, якими озброюють народи й нації через блискуче поставлені енциклопедичні видання, художню літературу, кіно, театр, пресу, електронні засоби інформації в усьому сучасному світі.

Є підстави сподіватися, що розширення та інтенсифікація міжнародних контактів даватиме певну поживу, зрештою позитивно позначиться на інтегральному рівні спільної для людства пам'яті, стане своєрідним «бумерангом», що обов'язково повернеться на національний рівень, однак уже в «удосконаленому» варіанті...

Гадається, є серйозний сенс подумати над перекладом іншими мовами, перевидання і поширення набутків сучасної української історіографії.

Вище викладені (точніше, позначені) лише окремі міркування щодо феномена національної пам'яті та можливого впливу на нього Українського інституту національної пам'яті. Автор цілком свідомий того, що окресленим далеко не вичерпується щонайскладніша проблема, хоча б через те, що за відправний момент взято поки що один історичний ракурс, яким, при всій його заданій ролі й важливості, все ж, природно, не вичерпується арсенал національної пам'яті. Однак для історика це не просто ближче і ясніше, а й те, з чого слід почати аналіз поставленої проблеми в розрахунку на її поглиблене й розширене дослідження в наступному.